

فہلویات بابا طاهر ہمدانی

بروایت علی عبدلی

انشارات صدی رضایی - ۱۳۹۲

سرشناسه	: باباطاهر، قرن ۵ ق .
عنوان قراردادی	: دیوان
عنوان و نام پدیدآور	: فہلویات باباطاهر ہمنانی / بہ روایت علی عبدلی .
مشخصات نشر	: تہران : مہدی رضایی، ۱۳۹۲ .
مشخصات ظاہری	: ۱۳۶ ص: مصور .
شابک	: 978-600-5472-34-9
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: شعر فارسی -- قرن ۵ ق .
شناسه افزوده	: عبدلی، علی، ۱۳۳۰ -، گردآورندہ
ردہ بندی کنگرہ	: PIR چ ۱۳۹۰ ۴۶۰۰
ردہ بندی دیویی	: ۱/۲۲۱۸۸
شمارہ کتابشناسی ملی	: ۲۵۵۶۹۵۳

فہلویات باباطاہر ہدانی

تصحیح: علی عبدلی چاپ اول: بہار ۱۳۹۲ چاپ: اطلس
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۴۷۲-۳۴-۹ شمارگان: ۵۰۰ جلد قیمت: ۵۹۰۰۰ ریال

www.ketab-2.ir

انتشارات مہدی رضایی

تلفن: ۴۴۶۹۰۷۶۱

تہران: صندوق پستی ۱۱۶-۱۳۹۱۵

فهرست مطالب

۷	مقدمه
۱۰	سروده های باباطاهر
۱۴	زبان باباطاهر
۱۸	سردها و ناسردها
۲۱	تغییرات
۲۴	شیوه تصحیح و تطبیق
۲۸	کتایشناسی باباطاهر
۳۰	نسخ چاپ سنگی خارج از ایران
۳۰	مراجع و منابع متفرقه
۳۳	نسخ ترجمه شده به زبان های خارجه
۳۳	مقاله ها
۳۵	نسخه های چاپی نمونه ۱
۳۸	نسخ چاپی نمونه ۲
۴۰	نسخ چاپی متفرقه
۴۱	ترانه های باباطاهر
	متن تصحیح شده همراه با نمونه زیرنویس از نسخه وحید دستگردی
۱۲۳	واژه نامه

مقدمه

"شعرهای باباطاهر را غلط می‌خوانند" این عنوان گفتگویی است که سال‌ها پیش، پژوهشگری از اهالی همدان، در مطبوعات کشور مطرح نمود^۱ و ضمن آن به یکی از نکات تاریک پژوهش‌های ادبی در کشور ما انگشت گذاشت. پیش از آن نیز پژوهشگرانی که با چاپ مقاله‌هایی، از وجود ناسره‌ها در دیوان باباطاهر سخن به میان آورده بودند، اما سال‌ها گذشت و کسی آن گفته‌ها را جدی نگرفت و در جهت بازشناسی و درست خوانی اشعار باباطاهر گام بایسته‌ای برداشته نشد. گویی حکم بر این است که در این باره هم بنشینیم تا دیگران آستین همت بالا بزنند و گره از کار فرو بسته ما بکشایند!

اما موج دل‌بستگی به سروده‌های باباطاهر مادام گسترده‌های بیشتری را در نور دیده و به موازات آن در عرصه تجارت کتاب نیز مجموعه‌های رنگارنگ سروده‌های ایشان همچنان با محتوایی آشفته، پیاپی، تجدید چاپ شده‌اند. بی‌آنکه در طول این مدت حتی یک مقاله قابل توجه در زمینه بازشناسی سره از ناسره در آن مجموعه‌ها منتشر گردد و از دریچه نگاهی نو، به عرصه پر ابهام اشعار منسوب به باباطاهر پرتوی افکنده شود.

^۱ ابراهیم صفایی، مجله ارمنان، شماره ۳۱

باباطاهر عریان همدانی که بی‌تردید سراینده دلنشین‌ترین مجموعه ترانه‌ها در طول تاریخ ادب فارسی می‌باشد، به یک لحاظ شباهتی به ملانصرالدین معروف^۱ یافته است. یعنی همانطور که بسیاری از داستان‌های کوتاه فکاهی که به میان مردم راه یافته و یا ساخته و پرداخته مردم عوام می‌باشد، به ملا نصرالدین نسبت داده شده است، در طول سال‌ها و سده‌هایی که از زمان زندگی باباطاهر می‌گذرد، به سبب وجود انس و الفت کم نظیر مردم با سروده‌های آن عارف وارسته، هر ترانه دلپذیری که به گوش مردم رسیده است، آن را به باباطاهر نسبت داده‌اند و اکنون همانطور که داستان‌های فکاهی منسوب به ملانصرالدین را هر کس به زبان خود و به گونه‌ای دیگر روایت می‌کند، در ترانه‌های باباطاهر نیز به اقتضای سلیقه و درک این و آن، تغییراتی راه یافته است.

مجتبی مینوی درباره فهلویات باباطاهر به درستی نوشته است:

«دو بیتی‌های هزج مسدس که بنام فهلویات مشهور است، در زبان فارسی دارای مقامی خاص و رتبه‌ای بلند است و با آنکه گویندگان بسیار، مانند بندار رازی، محمد مغربی، صفی‌الدین اردبیلی، محمد صرغی مازندرانی و بسیاری کسان دیگر که نام آن‌ها را نمی‌دانم، چنین دو بیتی‌هایی سروده‌اند، در این

^۱ ملا نصرالدین یا ملا نصیر الدین؛ مردی افسانه‌ای نمونه سادگی و گاهی بلاهت "یادداشت به خط مرحوم دهخدا" از مشاهیر ظرافت. وی در لطیفه گوینی بی‌نظیر بود و از نوادر لطایفی که بدو منسوب است، به نوشته قاموس اعلام ترکی با حاج یکناش «متوفی ۷۲۸ هجری - قمری» یا تیمورلنگ «متوفی ۸۰۷ هجری - قمری» و یا ملوک سلجوقه روم، مناصر بود. در نزدیک آق شهر از توابع قونیه موضع ای ست که با قفل بزرگی مقفل شده و گویند قبر ملا نصرالدین است. ملا نصرالدین ظاهراً شخصیتی افسانه‌ای است و تخیلی چند تن از هنر گویان و لطیفه پردازان به وجود آمده است. - لنت نامه دهخدا، ماده ملا.

ملویات باباطاهر بهالی / ۹

میان نام باباطاهر عریان بیش از همه سرایندگان بر زبان‌ها افتاده است. به طوری که هر چه دویتی هست غالباً آن‌ها را به باباطاهر همدانی منسوب می‌سازند و تشخیص اینکه کدامین یک از باباطاهر و کدام یک از دیگران است همان اندازه دشوار است که تشخیص رباعیات خیام از دیگران که به او نسبت داده شده است.^۱

^۱ مجله دانشکده ادبیات دانشگاه تهران، سال چهارم، شماره دوم.

سروده‌های باباطاهر

در بین شاعران نامدار ایران، باباطاهر شاید تنها کسی است که با وجود اینکه سروده‌هایش پیوسته بر زبان خاص و عام بوده اما تا حدود ۸۰۰ سال پس از زمان حیاتش، دفتر دیوانی نداشته و یا داشته و همه از آن بی‌خبر مانده‌اند. در طول این مدت چه بسیار سروده‌های او که از بین رفته و چه بسیار که دستخوش تغییرات شده‌اند.

سعید نفیسی و وحید دستگردی نخستین پژوهشگرانی بودند که جنگ‌ها و جزوه‌ها و تذکره‌های فراوانی اعم از خطی و چاپی را مورد مطالعه قرار داده و اشعار منسوب به باباطاهر را گردآوری و به ترتیب در سال‌های ۱۳۰۵ و ۱۳۰۶ خورشیدی چاپ و منتشر کردند. مجموعه‌های گردآوری شده این دو پژوهشگر بعدها به وسیله اشخاص فراوانی رونویسی و با تغییراتی به دست چاپ سپرده شده است. ولی متأسفانه هنوز اقدام بایسته‌ای در مورد تصحیح علمی دیوان باباطاهر به عمل نیامده و هنوز مشخص نگردیده است که ترانه‌های این سراینده چه تعداد است و آن تعداد کدامند و بازخیره هنوز ترانه‌هایی از گوشه و کنار، به صورت مکتوب یا شفاهی به دست می‌آید که منسوب به باباطاهر می‌باشند. مثلاً در جنگ خطی متعلق به نگارنده، یکصد و سی و یک ترانه و یک غزل با مقدمه‌ای به این شرح ثبت گردیده: